

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.Н.КАРАЗІНА

Соціологічний факультет
Кафедра прикладної соціології та соціальних комунікацій
Рівень вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень) бакалавр
Спеціальність 054 Соціологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувачка кафедри

_____ / Ірина СОЛДАТЕНКО
підпис

«___» _____ 2024 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ (ПРОЄКТ)

Валентирівної Ганни Романівни

(прізвище, ім'я, по батькові студента)

1. Тема роботи "Рольова концепція особистості Дж.Г. Міда: пояснювальний потенціал в умовах соціальної невизначеності"

керівник роботи канд.соц.наук, Вакуленко Світлана Миколаївна,

затверджені наказом по університету «08» травня 2024 року №1006-5/921

2. Строк подання студентом роботи «17» травня 2024 року

3. Перелік питань, які потрібно розробити

1. Вивчити основні положення рольової концепції особистості за теорією Дж.Г. Міда та ідентифікувати їхні взаємозв'язки та вплив на формування особистості.
2. Визначити аспекти застосування рольової концепції у соціології на прикладах та виявити основні тенденції у використанні цієї концепції у соціальних дослідженнях.

3. Розібрати дослідження Дж.Г. Міда щодо соціальної невизначеності, визначити ключові поняття та методи, використані в його роботах для аналізу цього явища.
4. Встановити взаємозв'язок між рольовою концепцією та соціальною невизначеністю на основі досліджень Дж.Г. Міда та інших авторів, виявивши спільні риси та відмінності.
5. Оцінити практичну значущість використання рольової концепції в умовах соціальної невизначеності та запропонувати можливі шляхи вирішення соціальних проблем на основі цієї концепції.
6. Висновки

План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
1	Вибір теми роботи, її затвердження з науковим керівником. Ознайомлення із календарним графіком підготовки кваліфікаційної роботи, методичними рекомендаціями до написання та критеріями оцінювання.
2	Складання плану кваліфікаційної роботи та його узгодження з науковим керівником
3	Опрацювання літературних джерел, пошук необхідних матеріалів
4	Виконання теоретичної частини кваліфікаційної роботи
5	Повне завершення написання кваліфікаційної роботи, оформлення її згідно з вимогами й подання на відгук науковому керівнику
6	Подання кваліфікаційної роботи на перевірку на відповідність вимогам академічної доброчесності
7	Подання роботи на рецензію
8	Підготовка до захисту кваліфікаційної роботи на засіданні кафедри: написання доповіді та підготовка ілюстративного матеріалу
9	Підготовка до захисту кваліфікаційної роботи на засіданні кафедри: написання доповіді та виготовлення ілюстративного матеріалу

Студент

Ганна ВАЛЕНТИРОВА

Керівник роботи

підпис

Світлана ВАКУЛЕНКО

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА
СОЦІОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

**Кафедра прикладної соціології та соціальних комунікацій
дипломна робота
на тему
«Рольова концепція особистості Дж.Г. Міда: пояснювальний
потенціал в умовах соціальної невизначеності»**

**Виконала: студентка 4 курсу групи ССК-41
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 054 Соціологія
Валентирова Г.Р.
Керівник: кандидат соціологічних наук Вакуленко С.М.**

ХАРКІВ-2024

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. РОЛЬОВА КОНЦЕПЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ДЖ.Г. МІДА	7
1.1 Основні положення рольової концепції особистості	7
1.2 Застосування рольової концепції в соціології	11
Висновки до розділу 1	17
РОЗДІЛ 2. ЗАСТОСУВАННЯ РОЛЬОВОЇ КОНЦЕПЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ	18
2.1 Дослідження соціальної невизначеності в роботах Дж. Г. Міда	18
2.2 Взаємозв'язок між рольовою концепцією та соціальною невизначеністю	21
2.3 Практична значущість використання рольової концепції в умовах соціальної невизначеності	31
Висновки до розділу 2	37
ВИСНОВКИ	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	42

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному світі, охопленому швидкими трансформаціями й складними викликами, соціальна невизначеність стала невід'ємною частиною життя. Люди стикаються з різноманітними формами нестабільності, яка може бути спричинена політичними, економічними, культурними або особистісними факторами. В цьому контексті рольова концепція особистості, яка була запропонована Дж. Г. Мідом, набуває великого пояснювального потенціалу.

Дж. Г. Мід був видатним американським соціологом, який активно досліджував взаємодію людей і соціальних ролей у суспільстві. Його роботи спрямовані на розуміння того, як індивіди взаємодіють один з одним і зі своїм соціальним середовищем через прийняття різноманітних ролей. Рольова концепція Дж. Г. Міда відображає те, як соціальні очікування формують поведінку людини та впливають на її ідентичність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі вивчення рольової концепції особистості Дж. Г. Міда характеризується складністю й різнобічністю підходів, що відображаються в різних теоретичних ракурсах. У зарубіжній соціології та психології ця концепція аналізується в контексті соціальної невизначеності через призму психодинамічних (наприклад, Дж. Марсія, Г. Саллівен, З. Фройд, Е. Фромм, К. Хорні) та інтеракціоністських (В. Вундт, Н. Грот, П. Жане, Ч. Кулі, Т. Ліппс, Дж. Г. Мід) теорій. Підходи дослідження включають аналіз рівня самосвідомості та соціально-психологічної адаптації особистості, а також вивчення впливу різноманітних чинників на формування та розвиток рольової концепції, особливості її структури та функцій. Такий аналіз спрямований на з'ясування внутрішньої узгодженості та

збалансованості компонентів концепції, що визначає її рівень інтегрованості та зрілості в умовах соціальної невизначеності.

Метою дослідження є систематизація рольової концепції особистості, запропонованої Дж. Г. Мідом, та визначення її пояснювального потенціалу в умовах соціальної невизначеності.

З огляду на мету постають такі завдання:

1. Узагальнити основні положення рольової концепції особистості Дж. Г. Міда.

2. Визначити, яким чином рольова концепція особистості може бути застосована в соціологічних дослідженнях.

3. Встановити, які положення рольової концепції Дж. Г. Міда можуть бути використані для соціологічного аналізу суспільства, що перебуває в стані соціальної невизначеності.

4. Охарактеризувати можливості застосування рольової концепції особистості Дж. Г. Міда в умовах соціальної невизначеності.

Об'єктом дослідження є рольова концепція особистості Дж. Г. Міда.

Предметом дослідження є застосування рольової концепції особистості Дж. Г. Міда в контексті соціальної невизначеності.

Методи дослідження – аналіз наукової літератури та порівняльний аналіз.

Практична значущість дослідження полягає в можливості використання отриманих результатів для покращення розуміння та управління соціальною невизначеністю в різних сферах життя, таких як психологічна практика, освіта, управління організаціями.

Наукова новизна полягає в спробі розширити теоретичні знання про рольову концепцію особистості, вказавши на можливості її застосування для аналізу та пояснення явищ соціальної невизначеності, що має важливе значення для подальшого розвитку соціальної теорії та практики.

Структура роботи. Бакалаврська робота складається зі вступу, двох розділів із підрозділами, загальних висновків і списку використаних джерел у кількості 28 найменувань.

РОЗДІЛ 1. РОЛЬОВА КОНЦЕПЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ДЖ.Г. МІДА

1.1 Основні положення рольової концепції особистості

Джордж Герберт Мід, американський соціолог, здійснив значний внесок у вивчення особистості через розроблення рольової концепції. Його теорія висвітлює, як індивід взаємодіє з суспільством, виконуючи різноманітні ролі, і як ці ролі формують та впливають на його особистість. Згідно з концепцією Дж. Г. Міда, людина виконує різні соціальні ролі, які визначаються її статусом, очікуваннями суспільства й власними цілями та цінностями. Кожна роль вимагає від індивіда певних характеристик, поведінки та взаємодії з оточуючими. Ці ролі можуть бути пов'язані з професією, статусом у сім'ї, спілкуванням у соціальних групах тощо.

Дж. Г. Мід підкреслює, що взаємодія з різними ролями створює внутрішній конфлікт у людини, оскільки вона має відповідати різним очікуванням і вимогам. Цей конфлікт може впливати на психічний стан і самовизначення особистості. Отже, рольова концепція Дж. Г. Міда надає глибокого уявлення про те, як соціальне середовище впливає на формування особистості, розвиток самоідентифікації та взаємодію людини зі світом навколо неї [4].

Рольова теорія, яку розробив Дж. Г. Мід, базується на уявленні, що особистість людини формується в результаті її участі в різних соціальних ролях. Ці ролі можуть бути пов'язані з родиною, професією, статусом, культурними нормами та іншими аспектами життя в суспільстві. Згідно з цією теорією, індивіди сприймають себе та інших людей крізь призму цих соціальних ролей.

У рамках рольової теорії акцент робиться на тому, що кожна людина виконує різні соціальні ролі в залежності від контексту та ситуації. Наприклад,

той самий індивід може бути сином або донькою в родині, колегою на роботі, батьком або матір'ю у власній сім'ї, учасником певної соціальної групи тощо. Кожна з цих ролей вимагає від людини відповідного способу поведінки, взаємодії з іншими та сприйняття себе самого. Важливою ідеєю рольової теорії є те, що соціальні ролі не лише визначають, як ми повинні себе поводити, але й впливають на наше власне уявлення про себе та світ навколо нас. Наприклад, успішне виконання соціальних ролей може призвести до підвищення самооцінки та відчуття задоволення від життя, тоді як невдале виконання може спричинити стрес, конфлікти та психологічні проблеми [13].

Соціальне навчання, зокрема за рольовою концепцією, передбачає, що людина навчається виконувати різні ролі шляхом спостереження, імітації та спілкування з іншими людьми. Ця концепція відображає важливість соціального середовища у формуванні особистості й здібностей людини. Головна ідея полягає в тому, що індивіди вчаться шляхом спостереження за тим, як інші поведуть себе в певних ситуаціях, і наслідують цю поведінку. Наприклад, дитина може спостерігати за тим, як її батьки або старші діти реагують на певні ситуації й намагатися наслідувати їхню поведінку. Цей процес імітації допомагає їй засвоювати соціальні норми, цінності та навички, необхідні для взаємодії з іншими людьми.

Ключовий аспект рольової концепції полягає в тому, що соціальне середовище впливає на формування особистості. Тобто, те, як інші люди реагують на нашу поведінку, визначає, як ми сприймаємо себе та формуємо свою ідентичність. Наприклад, позитивне підтримуюче середовище може сприяти розвитку впевненості та самоповаги, тоді як негативні реакції можуть призвести до невпевненості або відчуття неприйнятності. Отже, рольова концепція соціального навчання підкреслює важливість взаємодії з іншими

людьми для розвитку особистості та соціальних навичок і підкреслює роль соціального середовища в цьому процесі [1].

Рольові очікування відображають те, як суспільство чи конкретна група людей сподіваються, що особа, яка займає певну роль, буде поводити себе та функціонувати відповідно до цієї ролі. Ці очікування можуть бути як експліцитно визначені, так і неофіційні, і вони часто базуються на соціокультурних нормах та цінностях. Дж. Г. Мід у своїх дослідженнях підкреслював, що рольові очікування можуть впливати на розвиток і поведінку індивіда в різних соціальних контекстах. Наприклад, очікується, що лікар буде професійно обізнаним та емпатичним у спілкуванні з пацієнтами, а вчителю приписують здатність вчити й виховувати учнів. Ці очікування можуть формувати спосіб, яким індивід розуміє себе в межах ролі та яким чином він адаптується до вимог оточуючих.

Загальноприйнятий стандарт, що визначає, яким має бути виконання певної ролі, може створювати тиск на особу, що її виконує, і може впливати на її самооцінку та самовизначення. Відчуття відповідальності за відтворення ролі відповідно до очікувань оточуючих може бути стресовим для індивіда, особливо якщо ці очікування не співпадають із його власними цінностями чи можливостями. Отже, розуміння рольових очікувань може допомогти пояснити, як соціальні чинники впливають на розвиток і поведінку особистості в різних контекстах, а також виявити способи, які дозволяють індивіду впоратися з цим впливом [10].

Концепція ідентифікації з ролями в соціології вказує на те, що індивідуальна ідентичність формується через ідентифікацію з різними ролями, які особа виконує в суспільстві. Виконання різних ролей дозволяє людині розвивати різні аспекти своєї особистості та здібностей. Кожна роль, яку особа приймає, має свої власні вимоги, очікування та відповідальність. При цьому

кожна роль може активувати певні аспекти особистості та навички. Наприклад, роль студента може підтримувати розвиток академічних здібностей, тим часом як роль дитини може сприяти виробленню навичок спілкування та адаптації до вимог батьків або догляду.

Через ідентифікацію з ролями та їхнє виконання відповідно до вимог і очікувань, особа поступово формує свою ідентичність. Вона розуміє себе крізь призму тих ролей, які приймає, і пізнає свої здібності, цінності та характеристики через їхнє виявлення в різних контекстах. Важливо зазначити, що процес ідентифікації з ролями може бути динамічним, індивіди можуть приймати різні ролі протягом життя та навіть одночасно. Такий досвід дозволяє розширити розуміння себе та відчувати більшу гнучкість і адаптивність у взаємодії з оточуючим світом [14].

Дж. Г. Мід в своїх дослідженнях підкреслював факт, що іноді індивіди опиняються в ситуаціях, коли мають конфліктуючі ролі або коли очікування стосовно різних ролей суперечать одні одним. Цей феномен відомий як конфлікти ролей. Конфлікти ролей можуть виникати, наприклад, коли вимоги ролей на роботі та в сім'ї конфліктують між собою. Наприклад, особа може почувати себе вимушеною обирати між часом, який вона проводить на роботі, і часом, який вона має для сімейних обов'язків. Це може призвести до стресу та психологічних проблем, таких як втома, тривога чи відчуття невпевненості в собі.

Однією з причин конфліктів ролей є розбіжності в очікуваннях оточуючих стосовно того, яким має бути виконання ролей. Наприклад, оточення на роботі може очікувати від працівника довгих годин роботи, тоді як сім'я може очікувати від нього більшої уваги та часу вдома. Також важливою причиною конфліктів ролей є самі характеристики ролей. Деякі ролі можуть бути суперечливими за своєю природою, наприклад, роль людини, яка вибудовує

кар'єру, та роль батька або матері. Для подолання конфліктів ролей важливо розвивати навички управління часом, комунікації та встановлення пріоритетів. Також важливо розуміти свої власні цінності та пріоритети в різних сферах життя, щоб забезпечити гармонію між різними ролями. Такі стратегії можуть допомогти зменшити стрес і психологічні проблеми, пов'язані з конфліктами ролей [21].

Так, соціальна реакція оточуючих на поведінку індивіда відіграє важливу роль у формуванні особистості в контексті рольової концепції, яку розвивав Дж. Г. Мід. Цей аспект взаємодії відображається в тому, що відповіді та реакції інших на нашу поведінку можуть впливати на наше самопочуття, самооцінку та сприйняття власної особистості.

Оточуючі можуть підтримувати, схвалювати чи критикувати нашу поведінку, і ці реакції можуть мати значний вплив на наше розуміння себе та наші внутрішні переконання. Наприклад, позитивні реакції можуть підтримувати нашу впевненість у собі та підтверджувати наші соціальні навички, тоді як негативні реакції можуть викликати стрес, сумніви та навіть спричинити бажання змінити свою поведінку або спосіб вираження себе. Цей процес взаємодії між індивідом і оточенням також може відображати соціальні норми та очікування, що панують у конкретній групі чи суспільстві [2]. Інші люди можуть відгукуватися про нашу поведінку відповідно до цих норм і вимог, що може сприяти адаптації нашої особистості до соціального середовища.

Загалом, рольова концепція особистості Дж. Г. Міда наголошує на тому, що індивід має різні ролі в суспільстві, які впливають на його поведінку та особистість. Вона вказує на важливість соціального середовища в формуванні та розвитку особистості.

1.2 Застосування рольової концепції в соціології

Рольова концепція Дж. Г. Міда є однією з ключових теорій у соціології, яка допомагає розуміти складні соціальні взаємодії та динаміку суспільства. В своїй роботі «Соціальна роль і соціальна система», опублікованій у 1957 році, він вперше виклав цю концепцію.

Основна ідея Дж. Г. Міда полягає в тому, що суспільство можна розглядати як систему ролей, де кожна роль має свої очікування, права й обов'язки. Люди взаємодіють у межах цих ролей, виконуючи певні соціальні функції. Ролі формуються на основі культурних, історичних та інших соціальних уявлень про те, які повинні бути поведінкові шаблони в певних ситуаціях. Ця концепція стала основою для аналізу соціальних структур і взаємодій у суспільстві. Вона допомагає пояснити, які чинники визначають поведінку людей в різних соціальних ситуаціях, як взаємодіють різні ролі та які можуть виникати конфлікти або невідповідності між ними [11].

Уявлення про соціальну роль включають у себе не лише поведінку, але й очікування та сприйняття інших членів суспільства. Це дозволяє аналізувати не лише індивідуальну діяльність, але й динаміку соціальних відносин і структур у цілому. Отже, рольова концепція Дж. Г. Міда допомагає зрозуміти, як формується соціальна дійсність, як взаємодіють різні соціальні групи та як вони співіснують у суспільстві. Ця теорія залишається актуальною для сучасної соціології й продовжує використовуватися для аналізу різних аспектів соціального життя.

Дж. Г. Мід демонструє, як рольова концепція інкапсулює широкий спектр соціальних функцій, що можуть бути відведені одній особі в суспільстві. Ці функції можуть бути визначені контекстом і культурою, проте загалом вони включають такі аспекти, як влада, мудрість, захист, духовність і суддівство.

Перш за все, індивід може виступати як володар, забезпечуючи порядок і керуючи спільнотою. Він ухвалює рішення, встановлює правила й вирішує конфлікти, що виникають у суспільстві. Така роль вимагає великої відповідальності та авторитету [9].

По-друге, індивід може виступати як посередник, що вирішує конфлікти й розбіжності між різними членами спільноти. Він працює над знаходженням компромісів і способів розв'язання суперечок, забезпечуючи мирне співіснування в суспільстві. Третя роль полягає в тому, що індивід може бути духовним лідером, який надає духовну підтримку та поради своїм прихильникам. Він може виконувати обряди, проводити молитви та давати настанови з моральних і етичних питань.

Четвертою функцією є захисник, який забезпечує безпеку й захист спільноти від зовнішніх загроз і внутрішніх конфліктів. Індивід може бути лідером військових дій або просто виступати як авторитетна фігура, яка гарантує безпеку своїм підданам. П'ята роль – мудрець, який ділиться своїм знанням і досвідом з іншими членами суспільства. Він може бути вчителем, наставником або радником, який допомагає іншим розвиватися й зростати як особистості [3].

Шоста роль полягає в тому, що індивід може бути суддею, який вирішує суперечки та розбіжності відповідно до законів і правосуддя. Він забезпечує справедливість і дотримання закону в суспільстві. Нарешті, він може бути символом єдності, який об'єднує різні соціальні групи та індивідумів у прагненні до спільної мети або ідеалу. В кожному конкретному суспільстві й культурному контексті різні аспекти цих ролей можуть бути більш важливими чи менш важливими, а саме, які ролі відіграє, може варіюватися залежно від потреб і цінностей цього суспільства.

Положення рольової концепції Дж. Г. Міда включають в себе різноманітні статуси, які є соціальними позиціями, пов'язаними з виконанням певних ролей у суспільстві. Кожен із цих статусів може вимагати від людини виконання відповідного набору ролей.

Статуси можуть бути різними за характером і областю застосування. Наприклад, це можуть бути такі статуси як [6]:

1. Професійний статус. Це соціальна позиція, яка визначається професійною діяльністю людини. Наприклад, лікар, вчитель, адвокат тощо. Кожен професійний статус має свої власні ролі, вимоги й відповідальності.
2. Сімейний статус. Це соціальна позиція, яка визначається родинним станом людини, таким як статус одруженості, родинний стан (батько, мати, син, дочка і т.д.).
3. Соціальний статус. Це соціальна позиція, яка визначається місцем людини в соціальній ієрархії. Наприклад, вона може бути визначена освітою, статтю, релігією, матеріальним станом тощо.
4. Етнічний статус. Це соціальна позиція, яка визначається національним або етнічним походженням людини.
5. Гендерний статус. Це соціальна позиція, яка визначається гендерною ідентичністю людини та її соціальною роллю відповідно до стереотипів, пов'язаних з цією ідентичністю.

Кожна людина може мати одночасно кілька статусів, які взаємодіють і формують її соціальний образ. Виконання ролей, пов'язаних з кожним статусом, позначається на поведінці та діях особи, що сприяє функціонуванню суспільства в цілому. Поняття рольової концепції Дж. Г. Міда відіграє значну роль у розумінні соціальної взаємодії та ідентичності. Ця концепція, розроблена соціологом Е. Гофманом, вказує на те, що кожна людина має багато ролей у

суспільстві, які вона виконує в різних контекстах і ситуаціях. Наприклад, людина може бути працівником, батьком, членом спортивної команди тощо.

Однак рольовий конфлікт може виникнути, коли різні ролі, пов'язані з різними статусами, вимагають різних дій або мають протиріччя між собою. Наприклад, роль працівника може вимагати витратити більше часу на роботу, що може конфліктувати з роллю батька або матері, де потрібно бути більш доступним для сім'ї. Цей конфлікт може виникнути через обмежений час і ресурси, а також через різні очікування, які висувуються до особи в кожній з ролей, що може призвести до стресу, почуття провини, невпевненості в собі або незадоволення відчуттям неуспішності у виконанні ролей. Для вирішення рольових конфліктів людина може намагатися знайти баланс між різними ролями, встановлювати пріоритети, шукати підтримку від родини або колег, а також використовувати стратегії управління часом та емоційного розуміння [15].

Положення рольової концепції Дж. Г. Міда, що стосуються рольової неоднозначності, вказують на те, що в сучасному суспільстві очікування щодо певних ролей можуть бути нечіткими або навіть суперечливими. Це може призвести до того, що людина відчуває невизначеність щодо того, як вона повинна поводитися або що вона повинна робити в певній ролі. Наприклад, у сучасному суспільстві ролі чоловіка й жінки можуть бути суперечливими через зміни в соціальних уявленнях про гендер. Традиційні очікування щодо ролі жінки як домогосподарки та матері можуть суперечити очікуванням щодо ролі жінки як кар'єристкі або лідера.

Аналогічно, традиційні уявлення про роль чоловіка як головного годувальника сім'ї можуть суперечити очікуванням щодо ролі чоловіка як батька, який активно бере участь у вихованні дітей. Рольова неоднозначність може створювати стрес, плутанину та внутрішню конфліктність у особистому

ідентифікаційному процесі. Однак вона також може відкривати двері для індивідуального вибору та гнучкості у визначенні своїх ролей у суспільстві. Отже, розуміння рольової неоднозначності є важливою складовою розуміння сучасної соціальної динаміки та індивідуального розвитку [9].

Положення рольової концепції Дж. Г. Міда, що стосуються рольової деформації, вказують на ситуацію, коли індивід не може виконувати свою роль або виконує її неадекватно. Це може статися через різні причини, такі як відсутність ресурсів, навичок, здібностей або зовнішні обставини. Наприклад, коли батько не може відігравати свою роль через відсутність емоційного зв'язку з дітьми, навіть якщо він фізично присутній в їхньому житті, це може призвести до рольової деформації. Також, якщо людина не має достатніх фінансових ресурсів для виконання своїх ролей, наприклад, як батько, який не може забезпечити матеріальні потреби своєї сім'ї, це також може призвести до рольової деформації.

Рольова деформація може мати серйозні наслідки як для індивідуума, так і для його оточення. Вона може викликати стрес, відчуття провини, невпевненості та незадоволення відчуттям невдачі [2]. Для подолання рольової деформації індивідуум може потребувати підтримки, навчання нових навичок або ресурсів, а також може потребувати перегляду своїх очікувань і прийняття реалістичних цілей у виконанні своїх ролей.

Зокрема, в соціології рольова концепція Дж. Г. Міда застосовується для аналізу соціальних взаємодій і розуміння взаємодій між людьми в суспільстві. Вона допомагає розглядати суспільство як систему, в якій різні індивіди виконують різні ролі згідно з їхніми статусами та очікуваннями, що створює певний порядок і стабільність. Такий підхід дозволяє аналізувати явища соціальної дійсності, такі як соціальна диференціація, норми та цінності, соціальні зміни.

Висновки до розділу 1

Було розглянуто теоретичні аспекти рольової концепції особистості, зокрема за поглядами Дж. Г. Міда. Основні положення рольової концепції були детально проаналізовані, включаючи його розуміння ролей у формуванні та розвитку особистості. Згідно з рольовою концепцією, особистість формується та розвивається в контексті соціальних ролей, які вона приймає в суспільстві. Одним із ключових положень є те, що рольова ідентифікація та виконання ролей визначають спосіб, яким особистість сприймає себе та взаємодіє з іншими людьми.

В сучасній соціології рольова концепція широко застосовується для вивчення та аналізу соціальної взаємодії та структури суспільства. Вона допомагає розуміти, як соціальні ролі впливають на формування індивідуальної ідентичності та сприйняття світу навколо.

Отже, рольова концепція особистості, введена Дж. Г. Мідом, є важливим інструментом для розуміння соціальних процесів і взаємодії між індивідами в сучасному суспільстві.

РОЗДІЛ 2. ЗАСТОСУВАННЯ РОЛЬОВОЇ КОНЦЕПЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

2.1 Дослідження соціальної невизначеності в роботах Дж. Г. Міда

Дж. Г. Мід є визнаним американським соціологом і психологом, який здійснив значний внесок у вивчення поняття соціальної невизначеності. В своїх дослідженнях він зосередив увагу на цій концепції, розглядаючи її в контексті теорії індивідуальної ідентичності. Соціальна невизначеність, за Дж. Г. Мідом, описує стан, коли особа відчуває брак відомостей або розуміння щодо свого місця в суспільстві. Цей стан може виникати з різних причин, таких як нечіткі очікування соціального середовища, відсутність визначених цінностей і цілей, або навіть суперечливі очікування від інших людей [6].

Соціальна невизначеність може відчуватися як тимчасовий стан, наприклад, коли особа знаходиться в періоді переходу або зміни в своєму житті, або як постійний стан, який характеризує загальний спосіб сприйняття світу. Цей концепт має важливе значення для розуміння того, як люди формують свою ідентичність і взаємодіють у суспільстві. В своїх роботах Дж. Г. Мід використовував приклади й кейси, щоб проілюструвати концепцію соціальної невизначеності [22].

Висловлене припущення про те, що соціальна невизначеність може викликати стрес і негативно впливати на психічне благополуччя, має під собою підстави. Нестабільність і невизначеність можуть порушувати внутрішній стан людини, викликаючи почуття тривоги, невпевненості та емоційного дискомфорту. Це, своєю чергою, може призвести до стресу, а також вплинути на психічне здоров'я, спричиняючи депресію, тривожність або інші психічні розлади.

Дослідження також стосується взаємозв'язку між соціальною невизначеністю та процесом самоідентифікації. Самоідентифікація – це процес визначення власного «я», включаючи визначення своїх ролей, цінностей, ідентичності та приналежності до різних соціальних груп. Соціальна невизначеність може ускладнити цей процес, роблячи його складним і конфліктним. Людина може відчувати невпевненість у своїх ролях та ідентичності, що ускладнює процес самоідентифікації та призводить до психологічних труднощів [11].

Взаємодія, або діалог, відбувається через символи (жести, мову). Під час взаємодії відбувається не тільки обмін діями, соціальними ролями та інформацією, але й формування індивіда, який повністю визначається соціальними функціями. Через це прагнення Дж. Міда подолати розділення людини та суспільства призводить до абсолютного пріоритету останнього та перетворення конкретної людини на вторинну, похідну від соціальної дії істоту. Свободу Дж. Мід розуміє як можливість людини вибрати ті соціальні ролі, які вона виконує.

Теорія ДЖ. Г. Міда може бути використана для вивчення впливу соціальної невизначеності на формування ідентичності. Ідентичність – це комплексне уявлення про себе, яке включає в себе різні аспекти, такі як соціальні ролі, цінності, переконання та інтереси. Соціальна невизначеність може впливати на цей процес, роблячи людину менш впевненою в своїй ідентичності та сприяючи внутрішнім конфліктам. Це може мати довгострокові наслідки для психічного здоров'я та загального самопочуття людини [23]:

1. Молоді люди, які стикаються з вибором кар'єри та професійними перспективами, відчують невизначеність стосовно того, який шлях краще обрати, які цінності та цілі є для них найважливішими, або як вони хочуть бачити себе в майбутньому.

2. Міграція може призвести до почуття невизначеності стосовно власної ідентичності та місця в новому соціальному контексті, коли людина змушена адаптуватися до нового соціального середовища, мови та культурних норм.

3. Різні переходи в житті, такі як шлюб, розлучення, втрата роботи або переїзд, викликають почуття невизначеності та нестабільності у власній ідентичності та ролі в суспільстві.

В своїх дослідженнях і творчості американський соціолог віддавав значну увагу вивченню впливу соціального середовища на формування почуття невизначеності в людини. Він вважав, що розуміння соціальних структур і взаємин має важливе значення для розвитку індивідуальної ідентичності. Дж. Г. Мід уважно аналізував те, як соціальні чинники, такі як культура, клас, етнічне походження та гендерні ролі впливають на формування особистості. Він стверджував, що люди сприймають світ через призму соціальних структур, в які вони вбудовані, і це визначає їхні відчуття стабільності чи невизначеності.

Сприйняття соціальних норм і очікувань може викликати почуття невизначеності, особливо коли ці норми конфліктують з власними цінностями й бажаннями. Наприклад, конфлікт між тим, що суспільство очікує від індивіда, і тим, як він відчуває себе справжнім, може створити внутрішню напругу й почуття невизначеності. В своїх дослідженнях Дж. Г. Мід показав, що розуміння соціального середовища допомагає людям краще розуміти себе і своє місце в світі. Це включає в себе усвідомлення соціальних ролей, очікувань і можливих шляхів самореалізації [16]. Розуміння того, як соціальні структури впливають на наше життя, може допомогти зменшити почуття невизначеності, дозволяючи нам краще адаптуватися до змін і знаходити своє місце в суспільстві.

Одним з прикладів з робіт Дж. Г. Міда, який ілюструє його увагу до ролі соціального середовища у формуванні почуття невизначеності, є його

дослідження про молодь і перехід в доросле життя. В своїх роботах Дж. Г. Мід вивчав, як молоді люди переживають перехідну фазу від підліткового віку до дорослого життя. Він звертав увагу на те, як соціальні очікування, що стосуються освіти, кар'єри, відносин і самоідентифікації, впливають на їхнє почуття стабільності та невизначеності. Наприклад, Дж. Г. Мід виявив, що молодь, яка зіткнулася з великою кількістю можливостей щодо освіти та кар'єри, часто відчуває невизначеність у виборі свого майбутнього шляху. Вони можуть бути змушені боротися зі суперечливими очікуваннями свого оточення щодо того, ким вони повинні стати, та тим, ким вони хочуть стати насправді [17].

Ще одним прикладом може бути дослідження Дж. Г. Міда про етнічність та ідентичність. Він вивчав, як на особистість і самоусвідомлення людини можуть вплинути її етнічне походження та соціальні структури, пов'язані із цим походженням. Наприклад, люди з міграційним фоном можуть відчувати невизначеність щодо своєї ідентичності, борючись із зіткненням культурних норм та цінностей своєї батьківщини та країни проживання.

Отже, дослідження Дж. Г. Міда відображають важливість розуміння впливу соціальної невизначеності на психічне благополуччя та ідентичність особистості, що може мати значущі наслідки для психологічної практики та підходів до психічного здоров'я. Загалом, дослідження Дж. Г. Міда в області соціальної невизначеності створили основу для подальших робіт у цьому напрямі та сприяли розумінню важливості цього поняття в сучасному соціологічному та психологічному дискурсі.

2.2 Взаємозв'язок між рольовою концепцією та соціальною невизначеністю

Рольова концепція, запропонована Дж. Г. Мідом, є важливим інструментом у соціологічних дослідженнях, оскільки допомагає зрозуміти, як індивіди взаємодіють у суспільстві через виконання своїх соціальних ролей. Згідно з цією концепцією, кожна людина має певні ролі, які вона виконує відповідно до соціальних очікувань і стандартів, що існують у конкретному культурному контексті. Ці ролі можуть бути пов'язані з різними аспектами ідентичності, такими як сімейний стан, вік, етнічне походження, професія та інші [7].

Ключовою ідеєю рольової концепції є те, що соціальні ролі не тільки визначаються самими індивідами, але й накладаються на них суспільством. Люди виконують свої ролі не лише за власним бажанням, але й через соціальний тиск, очікування та норми, що прийняті в їхній культурі. Ця концепція розглядає різні аспекти соціальних ролей, включаючи їхню структуру, функції, динаміку та взаємодію. Вона показує, що соціальні ролі можуть бути як статичними, так і динамічними, залежно від змін у суспільстві та культурних трансформацій.

Застосування рольової концепції дозволяє вивчати різноманітні аспекти соціальної діяльності, такі як взаємодія між індивідами, соціальна структура, суспільні норми та цінності. Вона допомагає в розумінні того, як суспільство функціонує і які чинники впливають на поведінку та сприйняття людей.

Протилежність ролей і соціальна невизначеність відображають важливі аспекти соціального життя, коли існуючі соціальні ролі та очікування стають неясними або нечіткими. Така ситуація може виникнути внаслідок різних чинників, таких як зміни в суспільних структурах, кризи, конфлікти або культурні зміни. В подібних обставинах індивіди можуть відчувати плутанину, стрес або невизначеність стосовно того, яким чином вони мають виконувати свої соціальні ролі. Наприклад, в періоди соціальних трансформацій, коли

відбуваються значні зміни в суспільстві, стандартні ролі можуть втрачати свою чіткість [16]. Це може бути наслідком політичних переворотів, економічних зрушень або культурних змін. У таких ситуаціях індивіди можуть відчувати невизначеність щодо своєї ролі в нових умовах, що може викликати стрес і дезорієнтацію.

Рольова концепція та аналіз соціальної невизначеності є важливими інструментами для розуміння соціальних процесів і взаємодії між індивідами в суспільстві. Вони допомагають розкрити, як суспільство та його члени адаптуються до змін, як впливають на поведінку та самосвідомість особистості. Ці концепції допомагають виявити, які чинники можуть призводити до соціальної невизначеності та як ця невизначеність впливає на функціонування суспільства в цілому.

Концепція, вперше запропонована американським соціологом Дж. Г. Мідом у середині 20 століття, є однією з ключових теорій у соціології, що стосується взаємодії індивідів у суспільстві через ролі, які вони виконують. Ця концепція покладається на ідею, що кожна людина виконує певні соціальні ролі, які визначаються їхніми статусами в суспільстві, а також соціальними очікуваннями та нормами [24].

Основна ідея полягає в тому, що індивід виступає в соціумі як актор, який грає різні ролі. Ці ролі можуть бути визначені статусами (наприклад, професійні, родинні, соціальні), і кожна роль пов'язана зі зв'язаними з нею очікуваннями щодо поведінки. Виконуючи свої ролі, люди взаємодіють між собою, формуючи соціальні відносини та структури суспільства. Одним із ключових аспектів концепції Дж. Г. Міда є те, що вона дозволяє аналізувати конфлікти й нерівності, які можуть виникати, коли індивід не може відповісти на соціальні очікування через обмеження або розбіжності між реальними можливостями та очікуваннями. Наприклад, особа з низьким соціальним

статусом може стикатися зі складнощами виконання ролі, яка передбачає високий соціальний статус, що може призвести до конфліктів і нерівностей.

В рамках соціологічних досліджень концепція Дж. Г. Міда часто використовується для аналізу соціальних взаємодій, структури суспільства, а також для розуміння процесів соціалізації та формування ідентичності. Вона допомагає розкрити, як індивіди взаємодіють у соціумі, як вони сприймають себе та інших, а також які чинники впливають на їхню поведінку та сприйняття.

Дж. Г. Мід в своїй роботі «Суспільна структура» (1938) проводить аналіз різних аспектів суспільної структури, зосереджуючись на соціальних ролях та їхньому впливі на індивідів. Він досліджує, як соціальні ролі формуються соціальними очікуваннями й стандартами, а також як вони впливають на взаємодію між людьми. Згідно з Дж. Г. Мідом, соціальні ролі визначаються не лише внутрішніми характеристиками індивідів, але й зовнішніми чинниками. Це означає, що соціальні ролі формуються соціальними нормами, очікуваннями, традиціями та іншими соціальними впливами. Індивіди виконують свої ролі відповідно до цих очікувань і стандартів, що може включати ролі в сім'ї, на роботі, в громадському житті [27].

Крім того, Дж. Г. Мід розглядає вплив соціальних ролей на міжособистісну взаємодію. Він вважає, що соціальні ролі визначають структуру взаємодії між людьми, формуючи очікування щодо поведінки та реакції на конкретні ситуації. Це створює певний порядок у соціальних відносинах і допомагає людям розуміти свої місця та функції в суспільстві. Отже, робота «Суспільна структура» Дж. Г. Міда відображає важливість соціальних ролей у суспільстві та їхній вплив на індивідів і соціальну взаємодію.

В своїй роботі «Соціальна система» (1951) Дж. Г. Мід розглядає суспільство як систему, складну мережу взаємодіючих частин. Він аналізує, як різні соціальні групи та інституції взаємодіють між собою й впливають на

поведінку індивідів, зосереджуючись на ролі, яку відіграють різні групи в підтримці соціальної стабільності. Дж. Г. Мід вважає, що суспільство можна розглядати як систему, в якій різні елементи, такі як соціальні групи, інституції, цінності й норми, взаємодіють між собою та впливають одні на інших. Ця взаємодія створює певну структуру та функціональні зв'язки всередині суспільства [27].

Одним з ключових аспектів, на який звертає увагу Дж. Г. Мід, є роль різних соціальних груп у підтримці соціальної стабільності. Він аналізує, як різні групи, такі як класи, етнічні спільноти, релігійні організації та інші, сприяють утриманню порядку й стабільності в суспільстві. Це може бути досягнуто через різні способи, такі як забезпечення соціальної підтримки, встановлення правових норм, участь у політичному процесі. В цій роботі Дж. Г. Мід досліджує взаємодію між різними соціальними групами й їхній вплив на суспільну динаміку та стабільність. Він вказує на те, що розуміння соціальних систем і їхнє функціонування може допомогти краще зрозуміти суспільні процеси та сприяти побудові більш стабільного й ефективного суспільства [27].

В своїй роботі «Соціальна інтеракція» (1953) Дж. Г. Мід розглядає процеси соціальної взаємодії між людьми. Він досліджує, як індивіди виконують свої соціальні ролі у різних контекстах, і як ці ролі впливають на їхні взаємини з іншими людьми.

Дж. Г. Мід вважає, що соціальна взаємодія є ключовим аспектом суспільства та виникає в результаті виконання соціальних ролей. Соціальні ролі є взаємодіючими шаблонами поведінки, які визначають, як ми повинні поводити себе в різних ситуаціях. Ці ролі формуються соціальними очікуваннями та стандартами, і кожен індивід виконує роль відповідно до таких очікувань. У своїй роботі Дж. Г. Мід досліджує, як індивіди взаємодіють між собою, виконуючи свої соціальні ролі. Він звертає увагу на різноманітні

контексти, в яких відбувається соціальна взаємодія, включаючи родину, школу, робоче середовище, громадські місця та інші. Дж. Г. Мід аналізує, як виконання соціальних ролей впливає на динаміку взаємин між людьми, включаючи способи комунікації, конфлікти, співробітництво та інші аспекти соціальної взаємодії [21].

Особлива увага приділяється розумінню того, як індивіди адаптують свої ролі в різних ситуаціях і взаємодіють з різними соціальними групами. Дж. Г. Мід підкреслює важливість цих процесів для розуміння суспільства та сприяння побудові здорових і продуктивних міжособистісних відносин.

У своїй роботі «Спроба побудувати теорію соціальних структур» (1957) Дж. Г. Мід розглядає поняття соціальної структури та її вплив на поведінку індивідів. Він аналізує різні аспекти соціальної структури, включаючи ролі, статуси, інституції та групи [21].

Соціальна структура – це організована система соціальних елементів, таких як індивіди, групи, інституції, яка визначається певними взаєминами, правилами та нормами. Дж. Г. Мід вивчає, як ці елементи взаємодіють між собою та як ця взаємодія впливає на поведінку індивідів. Один із ключових аспектів, яким Дж. Г. Мід приділяє увагу, є розуміння соціальних ролей. Ролі – це набір очікуваних поведінкових шаблонів, які пов'язані зі статусами в суспільстві. Люди виконують різні ролі відповідно до їхніх соціальних статусів, і ці ролі впливають на їхнє сприйняття та поведінку в різних ситуаціях.

Дж. Г. Мід також досліджує поняття соціального статусу, що визначається місцем індивіда в соціальній ієрархії. Статус може бути визначений за такими критеріями, як професія, освіта, дохід, рівень влади тощо, і він визначає способи, якими індивіди сприймають один одного та взаємодіють. Крім того, Дж. Г. Мід розглядає роль інституцій і соціальних груп у формуванні соціальної структури. Інституції, такі як сім'я, релігійні організації, політичні установи

тощо, відіграють важливу роль у визначенні норм, цінностей і правил, які регулюють поведінку членів суспільства. Групи також формують соціальну структуру, об'єднуючи людей за спільними інтересами та цілями [25].

В підсумку, робота «Спроба побудувати теорію соціальних структур» Дж. Г. Міда глибоко аналізує різні аспекти соціальної структури та їхній вплив на індивідуальну та колективну поведінку в суспільстві.

Рольова концепція Дж. Г. Міда та соціальна невизначеність відіграють важливу роль у формуванні кар'єрної та професійної ідентичності людини, особливо в умовах сучасного швидкозмінюючогося світу [21]:

1. Швидка зміна вимог до професій та поява нових галузей. В сучасному світі технології та ринкові умови постійно еволюціонують. Це може створити невизначеність для молодих людей у виборі кар'єрного шляху. Вони можуть почувати себе розгубленими серед безлічі варіантів, не знайшовши ідеальної або відповідної для них області діяльності.

2. Несподівані перешкоди й стрес. Коли особа обирає шлях у певній професійній сфері, але зіткнулася з неочікуваними перешкодами чи невдачами, це може підірвати її впевненість у власних здібностях і виборі професії. Це може спричинити стрес і втрату ідентичності, особливо якщо вона сильно ідентифікувала себе зі своєю професійною роллю.

3. Рольова концепція Дж. Г. Міда. Згідно з цією концепцією, ідентичність людини формується на основі її ролей у суспільстві. Існує тиск з боку суспільства й самооцінка, пов'язані з успіхом у вибраній ролі. Коли людина не може впоратися з цим тиском або втрачає свою роль через невдачі, це може призвести до втрати ідентичності та пошуку нових шляхів.

4. Соціальна невизначеність і пошук ідентичності. Невизначеність у професійному виборі та стрімкі зміни в суспільстві можуть призвести до пошуку ідентичності в інших аспектах життя, таких як особисті цінності, соціальні групи чи хобі. Однак цей пошук може бути складним і тривожним, особливо коли відчуття невизначеності перебуває на високому рівні.

Отже, рольова концепція Дж. Г. Міда та соціальна невизначеність можуть мати значний вплив на життя людини та суспільство в цілому, особливо в сучасному світі, де швидкі зміни стають нормою. Це підкреслює важливість розвитку стратегій для управління невизначеністю та пошуку ідентичності як на індивідуальному, так і на соціальному рівнях.

Рольова концепція, як визначив її Дж. Г. Мід, і соціальна невизначеність, яка характеризується нечіткістю або нерозбірливістю в розумінні того, що вважається прийнятним або нормальним у суспільстві, дійсно мають значний вплив на життя людини та суспільство в цілому. Одним з аспектів, на який впливає ця невизначеність, є сімейні ролі та статеві ідентичності [26].

У сучасному суспільстві спостерігається поступове змішування традиційних ролей у сім'ї. Наприклад, тепер все більше чоловіків приймають на себе обов'язки, які колись вважалися виключно «жіночими», такі як догляд за дітьми або домашніми справами, тоді як жінки можуть посідати лідируючі позиції в сім'ї та бути головними годувальниками. Ці зміни породжують невизначеність щодо очікуваних ролей у сім'ї і можуть призвести до плутанини в уявленнях про те, якими мають бути ці ролі. Така невизначеність може призвести до конфліктів між членами сім'ї, нерозбірливості у власному самовизначенні та відчуття стресу. Однак вона також може стимулювати розвиток нових, більш гнучких моделей сімейних відносин, що відповідають сучасним реаліям і потребам суспільства.

Рольова концепція, запропонована Дж. Г. Мідом, та поняття соціальної невизначеності мають значний вплив на життя людини й суспільство в цілому, особливо в контексті культурних і етнічних ідентичностей у багатокультурних суспільствах [21].

У сучасному світі люди можуть стикатися з різноманітними культурними нормами й вимогами, що можуть бути суперечливими та викликати внутрішній конфлікт. Наприклад, для особи з міграційним минулим або міграційним корінням, яка перебуває в новому культурному середовищі, може бути надзвичайно складно зберегти свою культурну ідентичність і одночасно адаптуватися до нових культурних стандартів. У таких ситуаціях виникає соціальна невизначеність, коли людина відчувається втраченою або незрозумілою в новому середовищі. Це може призвести до внутрішнього конфлікту й невпевненості стосовно власної ідентичності. Особливо це стосується молодих людей, які перебувають на перехідному етапі між традиційними й сучасними культурними цінностями [18].

Рольова концепція Дж. Г. Міда може розширити наше розуміння цього явища, пояснюючи, що соціальні ролі, які накладаються на людину, можуть бути неоднозначними й невизначеними в сучасному суспільстві. Отже, багатокультурність і різноманітність культурних ідентичностей можуть викликати складнощі в усвідомленні й прийнятті власної ідентичності для багатьох осіб. Для вирішення цих проблем необхідна взаємодія та взаєморозуміння між культурами, а також розвиток спеціальних програм та ініціатив, спрямованих на підтримку осіб, що переживають соціальну невизначеність, та на впровадження культурної різноманітності як позитивного аспекту сучасного суспільства.

Рольова концепція Дж. Г. Міда та соціальна невизначеність дійсно можуть мати значний вплив на життя людини й суспільство в цілому, особливо в

контексті сучасної медіа-культури. Медіа, особливо соціальні медіа, відіграють важливу роль у формуванні уявлень про ідеальний образ і стандарти краси. Постійний потік інформації та ідеалізованих образів може створювати невизначеність для особистості у відчутті самої себе. Наприклад, коли люди постійно зіштовхуються з ідеалізованими образами краси в медіа, вони можуть відчувати незадоволеність своїм зовнішнім виглядом. Це може призвести до стресу, тривожності та втрати впевненості в собі [7].

Рольова концепція Дж. Г. Міда стверджує, що люди часто стають «акторами» в своєму житті, відтворюючи ролі, які суспільство вважає прийнятними або бажаними. В контексті соціальних медіа це може означати, що люди намагаються підлаштуватися під ідеалізовані образи, щоб відповідати стандартам краси й соціального успіху, які вони спостерігають у медіа. Це може мати негативний вплив на самопочуття й психічне здоров'я людей, а також на суспільство в цілому. Невизначеність особистості у відчутті самої себе може призвести до розвитку комплексів, тривожності, депресії та низки інших психічних проблем. Крім того, це може призвести до поглиблення нерівностей у суспільстві, коли представники різних соціальних груп намагаються відповідати різним стандартам, що може посилювати дискримінацію та нерівність [21].

Отже, важливо усвідомлювати вплив рольової концепції та соціальної невизначеності на наше життя й шукати способи боротьби з ними, такі як критичне сприйняття медіа-повідомлень, підтримання позитивного самовизначення та прийняття різноманітності в усіх її проявах. Ці приклади демонструють, як рольова концепція й соціальна невизначеність можуть взаємодіяти, створюючи складнощі у відповідь на соціальні очікування, формуванні ідентичності та сприйнятті суспільної дійсності.

Отже, взаємозв'язок між рольовою концепцією й соціальною невизначеністю полягає в тому, що невизначеність може впливати на спосіб,

яким люди розуміють і виконують свої соціальні ролі, а також на їхні відчуття ефективності та задоволення від цих ролей.

2.3 Практична значущість використання рольової концепції в умовах соціальної невизначеності

Рольова концепція Дж. Г. Міда в контексті соціальної невизначеності є важливою через її спроможність надати засоби для розуміння та пристосування до складних соціальних умов. Соціальна невизначеність описує ситуації, коли існують нечіткі або змінні очікування, норми, ідентичність і рольові функції в суспільстві.

Дж. Г. Мід розвинув концепцію «драматургії» соціальних взаємин, в якій він порівнював суспільство з виставою, а людину – з актором на цій виставі. Він стверджував, що кожна особа під час взаємодії з іншими грає свою «роль» на «сцені» соціальних відносин. Ця роль може бути призначена (наприклад, за професією) або прийнята за власним бажанням. Дж. Г. Мід показав, що в процесі виконання цієї ролі людина використовує «маски» та «режисерські інструкції» для того, щоб відповідати соціальним очікуванням і забезпечувати гармонію взаємодії з іншими [24].

В контексті соціальної невизначеності концепція Дж. Г. Міда стає особливо корисною. Соціальна невизначеність може виникати внаслідок швидких змін у суспільстві, кризи визначень або технологічного прогресу, що може призвести до розпаду традиційних ролей і очікувань. У таких умовах людям потрібно активно пристосовуватися до нових ролей і вимог, аби зберегти стабільність і успішно функціонувати в суспільстві. Концепція Дж. Г. Міда допомагає людям управляти соціальною невизначеністю, надаючи їм

інструменти для аналізу та розуміння соціальних ролей, які вони грають. Вона сприяє розвитку навичок соціальної адаптації, вміння ефективно комунікувати та взаємодіяти з іншими, а також усвідомлення власної ідентичності та цілей. Такий підхід дозволяє людям більш ефективно адаптуватися до змінних умов і зберігати свою соціальну стабільність.

Рольова теорія особистості, запропонована Дж. Г. Мідом, визначає, що люди в суспільстві виконують певні соціальні ролі, які впливають на їхню поведінку, сприйняття себе й інших. Основна ідея полягає в тому, що кожна особа взаємодіє з іншими через виконання різних ролей відповідно до контексту та вимог ситуації [16]. Рольова теорія вважає, що суспільство функціонує завдяки взаємодії між індивідами, які виконують певні соціальні ролі. Ці ролі можуть бути визначені на основі статусу, професії, соціальних очікувань та інших факторів. Кожна роль вимагає відповідного набору поведінкових стратегій, які відображають очікувані норми та цінності, пов'язані з цією роллю.

Однією з ключових ідей рольової теорії є те, що люди можуть виконувати кілька ролей одночасно, і це може призводити до конфліктів між різними ролями або вимагати адаптації поведінки відповідно до поточних обставин. Рольова теорія має значний вплив на розуміння соціальної взаємодії та соціальної структури суспільства. Вона допомагає пояснити, як і чому люди взаємодіють один з одним, виокремлюючи важливі аспекти соціального життя, такі як рольові очікування, ідентичність і соціальний контроль [22].

У контексті соціальної невизначеності, коли соціальні умови постійно змінюються й можуть призводити до конфліктів, стресу та втрати ідентичності, рольова концепція є важливим інструментом для зменшення негативних наслідків. Рольова концепція означає усвідомлення особою своїх ролей у різних сферах життя, таких як родина, кар'єра, спільнота тощо, і вміння адаптувати свій поведінковий і комунікаційний стилі відповідно до цих ролей.

Усвідомлення своїх ролей допомагає особі краще зрозуміти, які очікування висувуються до неї в різних ситуаціях і як вона може відповідати на ці очікування. Наприклад, у родинному оточенні можуть бути свої певні норми поведінки, у спільноті – інші, на роботі – ще інші. Якщо людина усвідомлює свої ролі в цих різних сферах і вміє адаптуватися до них, вона може зменшити ймовірність конфліктів і непорозумінь з іншими людьми. По-перше, це дозволяє особі бути більш ефективною в комунікації з іншими, оскільки вона розуміє, які ролі вона грає в конкретному контексті та як варто поводити себе, щоб досягти позитивного результату [26]. По-друге, усвідомлення ролей допомагає зберегти стабільність і цілісність ідентичності в умовах соціальної невизначеності, оскільки людина залишається здатною адаптуватися до змін, не втрачаючи своєї особистої цілісності.

Отже, рольова концепція є важливим інструментом для зменшення негативних наслідків соціальної невизначеності, таких як конфлікти, стрес і втрата ідентичності, оскільки дозволяє людині усвідомлювати свої ролі.

У сучасному світі, де соціальна невизначеність стає все більш поширеною, рольова концепція виявляється важливим інструментом для зменшення негативних наслідків, таких як конфлікти, стрес і втрата ідентичності. Коли соціальні умови постійно змінюються, люди можуть відчувати невпевненість і нерозуміння свого місця у суспільстві. В таких умовах рольова концепція дозволяє людині краще розуміти свої обов'язки, очікування та позиції в різних соціальних контекстах [15].

Формування ідентичності є однією з ключових функцій рольової концепції. Розуміння своїх ролей допомагає людині у визначенні того, хто вона є, що вона може досягти і як вона може впливати на своє оточення. Кожна роль, яку людина виконує в житті (наприклад, роль члена сім'ї, професійну роль, соціальні ролі в громадському житті тощо), надає їй можливість відчути себе

частиною соціального цілого, що є важливим для формування ідентичності та самосвідомості. Крім того, розуміння того, які аспекти особистості є найбільш суттєвими в кожній з ролей, дозволяє людині зосередитися на їхньому розвитку. Це може включати навички, знання, якості особистості та інші аспекти, які сприяють успішному виконанню ролі і, відповідно, зміцнюють ідентичність.

Отже, в умовах соціальної невизначеності рольова концепція стає важливим інструментом для того, щоб людина могла зберігати свою ідентичність, мінімізуючи негативні наслідки цього стану. Вона допомагає людині орієнтуватися в світі, розуміти свої можливості та відповідальність і зміцнювати свою позицію в суспільстві [11].

В контексті соціальної невизначеності, коли суспільство перебуває в стані змін, конфлікти й стрес можуть стати поширеними явищами. Люди можуть відчувати нестабільність і втрату ідентичності через несподівані зміни в соціальних умовах. У таких ситуаціях рольова концепція може виступати як важливий інструмент для зменшення негативних наслідків.

Рольова концепція визначається як система очікувань, які суспільство має стосовно поведінки особи в певних ситуаціях або ролях. Ці очікування можуть бути відображені в соціальних нормах, цінностях, стандартах і очікуваннях. Розуміння ролей допомагає вирішувати конфлікти в суспільстві, оскільки люди знають, які очікування висуваються до кожної ролі та як можна узгодити інтереси різних груп чи індивідів. Наприклад, у періоди соціальних змін, таких як перехід до нової економічної системи чи політичних режимів, можуть виникати конфлікти між різними групами населення через невизначеність їхніх ролей у новому контексті. Розуміння та прийняття нових ролей може допомогти зменшити конфлікти, оскільки воно дозволяє людям адаптуватися до нових умов та розуміти очікування суспільства [17].

Крім того, в ролях також можуть виникати конфлікти через різні інтереси й цінності різних груп. Проте розуміння рольових очікувань може допомогти знайти компроміс і узгодити інтереси різних сторін, щоб уникнути конфліктів або знайти мирне вирішення суперечностей. Отже, в ситуаціях соціальної невизначеності рольова концепція виступає важливим інструментом для зменшення конфліктів, стресу та втрати ідентичності, допомагаючи людям адаптуватися до нових умов і узгоджувати інтереси різних груп у суспільстві.

В сучасному світі, де міжкультурні взаємодії стають нормою, розвиток міжкультурної компетентності стає критично важливим для успішної комунікації та співпраці в різноманітних культурних контекстах. У цьому контексті розуміння ролей виявляється ключовим чинником, що допомагає в сприйнятті та адаптації до культурних відмінностей [10].

Перше, що важливо зрозуміти, це те, що кожна культура має свої власні норми, цінності та очікування, які визначають ролі осіб у цьому соціокультурному контексті. Розуміння цих ролей дозволяє людям з інших культур краще зрозуміти, як взаємодіяти з представниками цієї культури, як поводити себе в певних ситуаціях і які очікування можна висувати стосовно їхньої поведінки. Далі розуміння ролей сприяє побудові ефективних міжкультурних відносин. Навички сприйняття та адаптації до різних ролей допомагають людям бути більш відкритими, толерантними та адаптивними у взаємодії з іншими культурами. Вміння зрозуміти та враховувати культурні ролі сприяє побудові взаєморозуміння та довіри між представниками різних культурних груп.

Крім того, розуміння ролей допомагає у вирішенні конфліктів та уникненні непорозумінь у міжкультурному спілкуванні. Знання та повага до культурних ролей дозволяють уникнути ситуацій, коли певні дії чи висловлювання можуть бути сприйняті як образливі чи неадекватні в іншій

культури. Отже, розуміння ролей у міжкультурному контексті є важливим елементом розвитку міжкультурної компетентності [20]. Вміння сприймати й адаптуватися до культурних ролей допомагає побудувати успішні та гармонійні відносини з представниками різних культур, сприяє розвитку толерантності та взаєморозуміння в сучасному глобальному світі.

Управління стресом в умовах соціальної невизначеності вимагає комплексного підходу, а розуміння ролей відіграє важливу роль у цьому процесі. Коли соціальні умови невизначені, людина може відчувати стрес через відчуття невпевненості та непередбачуваності. В таких ситуаціях розуміння ролей може стати важливим інструментом управління стресом, надаючи стабільні рамки для поведінки та реагування на стресові ситуації.

По-перше, розуміння своєї власної ролі в конкретній ситуації може надати основи для визначення того, як потрібно діяти. Знання того, які очікування є від вас у певній ролі, може допомогти зменшити відчуття невизначеності та невпевненості, оскільки ви будете мати чітке розуміння того, що вам потрібно робити. По-друге, розуміння ролей інших людей у соціальному оточенні також важливе для управління стресом. Якщо ви розумієте, які очікування є від інших у певних ситуаціях, ви зможете передбачити їхню поведінку та реакції, що допоможе вам краще взаємодіяти з ними та уникати конфліктів [14].

Крім того, розуміння ролей може допомогти створити стабільні рамки для реагування на стресові ситуації. Знання того, яка поведінка вважається такою, що відповідає вашій ролі, може допомогти вам зберегти спокій і зосередженість навіть у стресових ситуаціях, оскільки ви будете перебувати у знайомому для себе контексті. Отже, розуміння ролей в умовах соціальної невизначеності може стати ефективним інструментом управління стресом, допомагаючи створити стабільні рамки для поведінки та реагування на стресові ситуації, а також

забезпечуючи вам впевненість у вашій власній ролі та реакціях у взаємодії з іншими.

Висновки до розділу 2

Дослідження ролі рольової концепції особистості в роботах Дж. Г. Міда та її взаємозв'язку із соціальною невизначеністю виявили цікаві та важливі аспекти в розумінні людської поведінки та соціальних відносин. Перш за все, виявлено, що соціальна невизначеність, як феномен, є значущим для розуміння взаємодії між особистістю та оточуючим середовищем. Рольова концепція, що формується в особистості, виступає як засіб адаптації до цієї невизначеності. Із розвитком суспільства та збільшенням його складності, важливість розуміння та використання рольової концепції стає набагато вищою.

Дослідження вказує на те, що рольова концепція та соціальна невизначеність взаємопов'язані: зміна ролей і соціальних очікувань може породжувати невизначеність, а використання рольової концепції може слугувати засобом подолання цієї невизначеності.

На практичному рівні використання рольової концепції в умовах соціальної невизначеності може мати важливе значення. Знання власних рольових позицій, а також розуміння ролей інших людей може сприяти ефективнішій взаємодії в суспільстві, вирішенню конфліктів і досягненню спільних цілей.

Отже, дослідження рольової концепції в умовах соціальної невизначеності розкриває важливі механізми функціонування суспільства та взаємодії між людьми, що може бути корисним для подальших досліджень у галузі соціології.

ВИСНОВКИ

На підставі проведеного дослідження були зроблені такі висновки.

Рольова концепція особистості, розроблена Дж. Г. Мідом, є ключовим підходом до розуміння формування особистості та її взаємодії з соціальним середовищем. Ця теорія базується на кількох основних положеннях, які взаємодіють і впливають на формування особистості.

Центральними поняттями є рольові статуси та рольові сценарії. Рольові статуси визначаються соціальними очікуваннями, пов'язаними з певною соціальною позицією, такими як статус у родині, на роботі або в спільноті. Кожен статус має свої очікувані рольові сценарії – сукупність очікуваних поведінкових реакцій, які пов'язані з цим статусом. Проте іноді виникають рольові конфлікти, коли очікування, пов'язані з одним статусом, протирічать очікуванням, пов'язаним з іншим. Наприклад, конфлікт між роллю батька та роллю працівника. Ці конфлікти можуть впливати на соціальну адаптацію та психологічний комфорт особистості.

В цілому, теорія рольової концепції особистості Дж. Г. Міда вказує на те, що формування особистості відбувається в контексті соціальних взаємодій і рольових очікувань. Взаємодії між рольовими статусами, рольовими сценаріями, конфліктами та соціальним підтвердженням є ключовими процесами, які визначають спосіб, яким особистість функціонує та адаптується у суспільстві.

Рольова концепція особистості є однією з провідних в соціології, що визначають, як люди взаємодіють, сприймають себе та інших, а також як вони виконують свої соціальні функції в суспільстві. Ця концепція розглядає роль як соціальний феномен, який формується та змінюється в контексті соціокультурного середовища. Аспекти застосування рольової концепції в

соціології можуть бути показані на прикладах різних соціальних ситуацій. Наприклад, у сімейному житті рольова концепція допомагає розуміти взаємовідносини між членами родини та виконання ними різних соціальних ролей, таких як батько, мати, дитина. В сфері освіти рольова концепція допомагає аналізувати взаємодію між вчителем і учнем, а також виконання ними відповідних ролей у процесі навчання.

Основні тенденції використання рольової концепції в соціологічних дослідженнях показують, що вона застосовується в різних галузях соціології. Наприклад, у гендерних дослідженнях вона використовується для аналізу ролі гендерних стереотипів і очікувань у формуванні соціальних ролей. У організаційній соціології вона допомагає зрозуміти, як організаційна структура впливає на виконання різних ролей працівниками. В соціальній психології рольова концепція дозволяє вивчати вплив соціальних ролей на ідентичність і психологічний стан особистості.

Дослідження Дж. Г. Міда щодо соціальної невизначеності концентруються на вивченні та аналізі процесу, коли особистості відчують невизначеність у власному соціальному статусі або ролі. Ключові поняття, які він використовує, включають соціальну невизначеність, соціальний статус, соціальні ролі, самоідентифікацію та стратегії пристосування. Методологічно він оперує як кількісними, так і якісними методами дослідження, використовуючи опитування, спостереження, аналіз документів та інтерв'ю. Відзначається, що Дж. Г. Мід вказує на важливість урахування контекстуальних факторів у вивченні соціальної невизначеності та наслідків, які вона має для індивідів і суспільства загалом.

Рольова концепція та соціальна невизначеність є тісно пов'язаними конструктами в соціології та соціальній психології. Дослідження Дж. Г. Міда та інших авторів допомагають розкрити цей взаємозв'язок. З одного боку, рольова

концепція вказує на соціальні очікування, які суспільство висуває до індивідів у певних соціальних ситуаціях. Ці ролі можуть бути деякими суто професійними (наприклад, лікар, вчитель) або визначатися соціальним статусом (клас, стать, етнічна приналежність тощо). З іншого боку, соціальна невизначеність виникає, коли індивіди відчують невизначеність щодо свого місця в суспільстві, своєї соціальної ролі чи статусу. Це може бути спричинене конфліктом між очікуваннями суспільства та особистими бажаннями, або непевністю у власних здібностях та можливостях.

Дослідження, проведені Дж. Г. Мідом та іншими авторами, допомагають зрозуміти, як соціальні ролі та соціальна невизначеність взаємопов'язані. Наприклад, Дж. Г. Мід вказує на те, що індивіди, які зіткнулися з великою соціальною невизначеністю, можуть шукати способи адаптації, перегляду своїх ролей або навіть відмови від них. Отже, рольова концепція може стати важливим чинником у розвитку стратегій пристосування до соціальної невизначеності.

Водночас відмінності між цими концепціями полягають у тому, що рольова концепція більше акцентується на зовнішніх очікуваннях і нормах, тоді як соціальна невизначеність більше стосується внутрішніх переживань і невизначеності щодо самоідентифікації. Отже, дослідження Дж. Г. Міда та інших авторів вказують на те, що рольова концепція та соціальна невизначеність є важливими аспектами соціальної взаємодії та впливають на життя й поведінку індивідів у суспільстві.

Використання рольової концепції в умовах соціальної невизначеності має важливе значення для розуміння та управління соціальними взаємодіями. Розглядаючи рольові очікування та соціальну невизначеність як взаємопов'язані явища, можна розробляти стратегії для підтримки індивідів у самоідентифікації та розвитку адаптаційних стратегій. Створення сприятливого середовища та

розвиток програм психосоціальної підтримки стануть ключовими компонентами вирішення соціальних проблем, спричинених невизначеністю ролей і статусів. Розуміння та застосування рольової концепції може допомогти побудувати більш здорові та стабільні соціальні відносини в суспільстві.

Отже, рольова концепція в соціології є важливим інструментом для розуміння соціальних процесів і взаємодій між людьми в суспільстві. Вона допомагає аналізувати соціальні структури, норми та взаємовідносини, що відбуваються в різних сферах життя, і встановлює зв'язок між індивідом і суспільством через різноманітні соціальні ролі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ворона В.М. Українська соціологія в пошуках самоідентичності. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2020. №2. С. 170-177.
2. Головаха Є., Паніна Н. Пізнавальні технології в українській соціології. Проблеми розвитку соціологічної теорії: Наукові доповіді і повідомлення Всеукраїнської соціологічної конференції. К., 2021. С. 19–25.
3. Куценко О. Пострадянська деінституціоналізація й становлення нових соціальних інститутів в українському суспільстві. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2021. №4. С. 5-22.
4. Куценко О. Про деякі соціоструктурні наслідки інституційних змін в українському суспільстві. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2020. №2. С. 26-32.
5. Лукашевич М.П., Даниленко Н.О. Структурна перспектива в сучасній соціології. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2018. №1-2. С. 27-36.
6. Макеев С. Макросоціальні зміни в українському суспільстві за роки незалежності. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2019. № 1. С. 5-23.
7. Тарасенко В.І. Рефлексивність сучасної соціології та її витоки. Проблеми розвитку соціологічної теорії: Наукові доповіді і повідомлення Всеукраїнської соціологічної конференції. К., 2018. С. 14–27.
8. Хмелько В. Сучасний стан української соціології у дзеркалі "Харківських соціологічних читань" (суб'єктивні нотатки відповідального секретаря збірника). Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2020. №7. С. 19–26.
9. Мід Дж. Г. Дух, самість і суспільство. З точки зору соціального біхевіориста. К.: Український центр духовної культури, 2000. 374 с.

10. Biddle B. J. Recent developments in role theory. *Annual Review of Sociology*. 2017. V. 12. P. 67–92.
11. Культурні особливості рольової поведінки та психологічна допомога. *Практична психологія в контексті культур*. К.: Ніка-Центр, 2018. С. 119–124.
12. Групова динаміка у рольовій парадигмі. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. Вип. 19(22). К., 2018. С. 37–45.
13. Креативність і гармонійність особистості (психотерапевтичний аспект). *Науковий часопис НПУ ім. М.П.Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки: Збірник наукових праць*. К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2020. № 9 (33). С. 3–7.
14. Рольова теорія особистості: теоретичні аспекти та практичні апікації. *Наукові записки Ін-ту психології ім. Г.С.Костюка АПН України*. К.: Главник, 2020. В. 26, в 4-х т., т. 1. С. 391–395.
15. Драматургічно-рольові технології і трансформаційні процеси в суспільстві та освіті. *Наукові студії з соціальної та політичної психології*. Вип. 10 (13). К., 2019. С. 35–48.
16. Рольова компетентність як умова гармонійності життєвого світу особистості. *Психологічні перспективи*. 2019. Вип. 6. С. 23–35.
17. Готовність особистості до самореалізації як психологічна проблема. *Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України*. К., 2018. Т. VI. Вип. 3. С. 105–110.
18. Основні тенденції функціонування особистості у ракурсі рольової теорії. *Наукові студії з соціальної та політичної психології*. Вип. 6(9). К., 2022. С. 44–57.

- 19.Психологічні ролі в структурі особистості. Наукові студії з соціальної та політичної психології. Вип. 2(5). К., 2020. С. 104–111.
- 20.Рольова соціалізація особистості: Психотерапевтичний ракурс. Наукові записки Ін-ту психології ім. Г.С.Костюка. К.: Нора-Друк, 2021. Вип. 21. С. 91–100.
- 21.Психологічні основи рольової реабілітації. Теоретичні і прикладні проблеми психології і педагогіки. Збірник наукових праць. 2022, № 2(4). С. 84–88
- 22.Горностаєв П. Основні тенденції функціонування особистості у ракурсі рольової теорії. Наук. студії з соц. та політ. психології. К., 2022. № 9. Вип. 6. С. 44–57.
- 23.Вдовиченко М. Постмодерністська концептуалізація процесу соціалізації в наукових працях. Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки : зб. наук. пр. К. : Логос, 2022. Вип.15. С. 98–107.
- 24.Галус О. М. Соціалізація особистості: сутність, концептуальні підходи у наукових теоріях, напрямках, школах. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна". 2020. № 2. С. 69-75. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2020_2_19
- 25.Емішянц О. Б. Процесуальні аспекти функціонування особистості/ Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки : зб. наук. пр. К. : Логос, 2021. Вип.13. С. 137–142.
- 26.Кон М. Л. Соціальна структура й особистість: власне, соціологічний підхід до соціальної психології. Соціальні структури і особистість: дослідження Мелвіна Л. Кона і його співпрацівників. К.: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2017. С. 235-240.
- 27.Biddle B. J. Recent developments in role theory. Annual Review of Sociology. 1986. V. 12. P. 67–92

